

LÁSKA A ZATMENIE SLNKA MENIA DEJINY

RACHEL
BARENBAUMOVÁ

TAJOMSTVO HVIEZD

TAJOMSTVO
HVIEZD

TAJOMSTVO
HVIEZD

RACHEL BARENBAUMOVÁ

Original title: Rachel Barenbaum: A BEND IN THE STARS
Copyright © 2019 by Rachel Barenbaum

Rachel Barenbaumová si uplatňuje morálne právo
identifikovať sa ako autorka tejto knihy.

Cover design by Laywan Kwan.
Cover photography: (woman) Debra Lill/Trevillion Images,
(train) Marco Bonfanti/Getty Images.
Cover © 2019 by Hachette Book Group, Inc.

Translation © Monika Sitarčíková, 2020
Slovak edition © Fortuna Libri, Bratislava 2020

Vydalo vydavateľstvo Fortuna Libri.

www.fortunalibri.sk

Redakčná a jazyková úprava Ela Mrvová

Prvé vydanie

Táto kniha je fikcia. Mená, postavy, miesta a udalosti
sú buď výtvorom autorkinej fantázie, alebo sú použité fiktívne,
a preto akákoľvek podobnosť so skutočnými živými alebo mŕtvymi osobami,
obchodnými spoločnosťami, udalosťami či miestami je úplne náhodná.

Všetky práva vyhradené.

Nijaká časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovat',
ukladať do informačných systémov ani rozširovať akýmkoľvek spôsobom,
či už elektronicky, mechanicky, fotografickou reprodukciou,
alebo inými prostriedkami, bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ISBN 978-80-8142-956-9

*Venujem Adamovi
a Ezre, Lily a Jonahovi.*

Vo fyzickom svete nespôsobuje vznik istého javu iba jedna príčina, na jeho vzniku sa podieľa množstvo rozličných príčin, pričom nejestvuje spôsob, ako ich od seba odlíšiť.

Henri Poincaré

La mesure du temps (Meranie času), 1898

2000, Filadelfia, Spojené štáty americké

Ethel Zanová stála v hale múzea pri vnučke Lene a lapajúc po dychu sa tvárila, že si prezerá maľbu. Nadrozmerné plátno kedysi slúžilo ako scéna v ruskej inscenácii baletu *Romeo a Júlia*. Ethel ju však dôkladne preskúmala už toľko rás, že sa na ňu ani nemusela pozrieť, aby vedela, že ide o výnimočné majstrovské dielo – okolo Mesiaca a Slnka na oblohe sálala oranžová žiara.

„Môžeme ísť, babi?“ spýtala sa Lena. Z kučeravých vlasov jej kvapkala voda a starostlivo vyberané šaty mala úplne premočené od dažďa. „Už na nás čakajú.“

„Minúta navyše ich už nezabije.“ Kiežby si mohla vnútri zapáliť.

Lena vzala Ethel za ruku. „Vždy sa mi páčila tá romantika,“ zhodnotila maľbu.

„Nejde o romantický výjav. Maľba zobrazuje zatmenie.“ Ethel pritiahla vnučku bližšie. „Slnko a Mesiac sa prekrývajú. Vidíš? Zatmenie. To v tebe navodzuje vášeň. Máš ju v sebe, Lenaleh. Vášeň, akú vyvoláva zatmenie či tento obraz. A je to rovnaká vášeň, akú cíti žena, keď po náročnom dni zatúži ponoriť sa s mužom do vane.“

Vnučka zaklonila hlavu a rozosmiala sa. Iná žena by sa možno cítila trápne, ale Lena nie. Ethel na ňu za to bola hrdá. „Predpokladám, že so správnym mužom by sa taký kúpeľ páčil každej žene,“ vyhlásila Lena.

Pomaly kráčali po schodoch. Naskytol sa im pohľad na ligo-tavý bar so šampanským na poschodí. Kvetinárka sa nakláňala nad vázou s orgovánom. Jeho ťažká vôňa sa k Ethel niesla cez celú miestnosť. Na podeste stál pravnuke dávneho priateľa strýka Váňu. Mladík bol vysoký, dokonca vyšší než Lena. Po prastarom otcovi Dimovi zdedil hlboko vsadené oči, mohutnú postavu a námornícky postoj. Vzal Ethel za ruku. „Ďakujem, že si si prišiel uctiť strýka Váňu,“ povedala. „Bez Dimu by sme tu dnes neboli. Bol to úžasný muž. Mrzí ma, že som nemala možnosť stretnúť ho osobne.“

„Škoda, že mi nestihol pred smrťou porozprávať viac o všetkom, čo sa udialo v Rusku. O dobrodružstvách počas vojny a o súperení s Einsteinom.“

Ethel sa zamračila. „V tom je presne problém. Život neplynie priamočiaro. To, že človek pozná koniec príbehu, ešte neznamená, že ho môže sledovať až na začiatok.“ Na chvíľku sa odmlčala. „A nie som si istá, či by spoločne strávený čas nazvali dobrodružstvom. Bojovali najmä o prežitie, či nie?“

Keď zabočili za roh, Ethel zbadala názov výstavy: *Príbeh teórie relativity – hľadanie dôkazov slávnej teórie*. Vtom zarazene zastala. Všimla si totiž, že na stene visí fotografia jej matky Miriam Abramovovej. Túto fotografiu Ethel predtým nevidela, kurátor ju zrejme objavil na poslednú chvíľu. Tvorila súčasť inštalácie fotografií zachytávajúcích na samostatných výjavoch rôzne útržky života v roku 1914 – veža s hodinami v Berne, ruský prístav, cárske vojská nastupujúce do vlaku... No ani jedna z nich nebola dôležitá. Ethel zaujímala len jej matka. Chvatne podišla vpred, aby si ju lepšie prezrela. Vznikla v Rusku ešte pred jej narodením. Zobrazovala jej mladú matku v ufúľanom lekárskom plášti s ušpinenou tvárou pred domami v židovskej štvrti s pohľadom sklopeným do fotoaparátu. Hoci sa musela v práci umoriť, vyžarovala z nej energia a sebadôvera. Odhodlanie. Rovnakú črtu vnímala u seba a badala ju aj u vnučky. Mali ju v krvi. Ako si

dokázala zachovať taký pokoj, keď svet vôkol nej sa rútil do vojny? A kto je ten muž vedľa nej? Mal na sebe vojenský kabát a šilt čiapky mal stiahnutý tak nízko, že Ethel mu nevidela do tváre. Vojak sa nepozeral do objektívu, ale na jej mamu. Nakláňal sa k nej pod tlakom príťažlivosti.

Lena stisla Ethel ruku a ukázala na protiľahlú stenu. Oproti Miriaminej fotografii visela zbierka ďalších fotografií, pózovali na nich vedci pred teleskopmi. Za nimi visel model slnečnej sústavy. Boli to fyzici rozostavení okolo Alberta Einsteina.

„A kde je fotografia strýka Váňu?“ spýtala sa Ethel. Mali ho predsa čestne umiestniť priamo nad Einsteina. To kvôli Váňovi sa tu dnes zišli.

„Myslela som si, že našli staré zápisníky a že výstava bude aj o práci strýka Váňu. Nevedia, azda, čo všetko dokázal?“ spýtala sa Lena.

„Teraz to zistia.“ Ethel sa načiahla za fotografiou Einsteina a strhla ju zo steny. Išlo to ľahšie, ako čakala. Vtom sa spustil alarm a rozbehol sa k nim kurátor s asistentmi. „Dejiny musí niekto vyrozprávať,“ povedala Ethel. „A v tomto múzeu si možno vybrali nesprávneho rozprávača.“

T a m u z

Hebrejský kalendár vychádza z troch astronomických javov: z rotácie Zeme okolo svojej osi, obehu Mesiaca okolo Zeme a obehu Zeme okolo Slnka.

Tamuz je štvrtý mesiac v židovskom kalendári. Jeho názov pochádza z aramejčiny a znamená teplo, oheň alebo slnko. V tamuze prikázal počas bitky Jozue Slnku, aby zastalo. Boh vypočul jeho prosbu a deň sa zastavil. Pohyboval sa len Mesiac a kížal popred Slnko.

I

1914, Kaunas, Rusko

Miri Abramovová sedela osemnásteho tamuzu v spálni pri okne a sledovala, ako nad strakaté strechy domov v Kaunase vyskočil kosáčik mesiaca. Uvoľnené pramienky kučeravých vlasov zviazaných do dlhého vrkoča na jej chrbte sa jej strapatili na pleciah. Ošetrovanie množstva pacientov ju vyčerpalo. Na jedného z nich však nemohla prestať myslieť – na predavača rýb. Zapálila si cigaretu a sledovala, ako dym oblizuje vyleštené sklo na okne. Bol taký dobitý, že Miri ho takmer nespoznala. A to jeho tvár poznala veľmi dobre. Každý pondelok jej rodine nosil svoj úlovok. Slovo *Žid* mu vyryli na hrud' s takou nenávisťou, že uhlík, ktorým ho napísali, mu pretal kožu. Z písmen presakovala krv. Mal polámané rebrá a Miri si bola istá, že má prepichnutú slezinu. Na jeho záchranu by bola potrebná operácia, lenže ešte nie je chirurgička. Zatiaľ sa iba zaučala, nemohla preto urobiť nič bez povolenia a jej nadriadení – chirurgovia s jej diagnózou nesúhlasili. Podľa nich bol len dobitý a mal pomliaždeniny. Ale Miri videla, že jeho stav sa zhoršuje. Stúpal mu tep, klesal krvný tlak a bol čoraz zmätenejší. Pozorovala uňho všetky príznaky vnútorného krvácania. *Prežije do rána?*

Kyvadlové hodiny na prízemní odbili celú hodinu. Nadišiel čas večere. Miri zahasila cigaretu v kôpke popola na tanieriku a pobrala sa do predsiene. Zastala na hrubom vlnenom koberci, zhlboka sa nadýchla a pokúsila sa nasadiť pokojný výraz. Vždy,

keď vošla do preplnenej obývacej izby na prízemí, kde sedela jej stará mama, pripadala si ako na javisku. Dom, obrazy, hodváb, zamat... To všetko boli rekvizity v bábuškinom veľkolepom divadle. Jej stará mama bola najlepšia dohadzovačka v Kaunase. Dostávala množstvo darov. Celý rodinný majetok pozostával z darov. Dom im z vďačnosti daroval majiteľ tehelne v deň svojej svadby. Postele poskytol tesár, keď sa mu narodilo prvé dieťa. Bábuškini klienti zariadili postupne jednu izbu za druhou. Takto si zaobstarala všetko, čo potrebovala. Bábuška našla manželky krajčírom, ktorí sa za to odvdáčovali oblečením, aj predavačom rýb, akým bol i Mirin pacient. Tí im za to posielali jedlo. Jediné, čo stará mama odmietala, bola pomocná sila. Nechcela kuchárku ani slúžku. Je predsa strážkyňou tajomstva, vysvetľovala a vždy pri tom tajomne žmurkla. A klienti nikdy nevyzvedali. Miri vedela, že majú šťastie, že si žijú tak dobre. Najmä keď toľkí Židia hľadali jedlo v odpadkoch. Bola vďačná, ale to, čo mali, aj tak nikdy nepovažovala za skutočný domov.

Bábuška sa o ňu starala už pätnásť rokov, odkedy jej rodičia odišli do Ameriky. Miri mala vtedy šesť rokov a jej brat Váňa dvanásť. Mali v pláne pricestovať za rodičmi, len čo sa usadia v Amerike. Lenže ich loď sa potopila počas búrky. Strata mamy a otca uvrhla Miri do temnoty. Bola ako bez duše. Stará mama vnúcatá každý večer pobozkala na dobrú noc, a keď si myslela, že už spia, vzal Váňa Miri do náručia a hojdal ju, kým neprestala plakať. Šepkal jej pri tom rozprávky, ktoré poznal od mamy. Boli to príbehy statočných dievčat a chlapcov zápasiacich s bosorkami. Historiky o nebojácnych deťoch putujúcich naprieč Ruskom a hľadajúcich poklad. Miri mala najradšej *Léviho netvora*. Lévi sa vzprietil rabínom a odmietal na sviatok *Roš ha-šana* rok čo rok odhadzovať hriechy do rieky. Hromadil ich, kým nepre-rástli v mocnú príšeru, ktorú potom musel poraziť, aby zachránil svoju ženu a deti. Podobne ako Lévi, Váňa nútil Miri do boja, a ona bojovala. Naučila sa odohnať temnotu. Aj tak si však

temnota niekedy predrala cestu späť. Cítila ju aj teraz, keď stála pred svojou izbou a strachovala sa o predavača rýb. Váža by jej povedal, že sa musí pohnúť ďalej. A mal by pravdu. Vystrela sa a zišla po schodoch.

Keď vošla do predsiene, prešla okolo zástupu matiek a starých matiek tiahnuceho sa z vedľajšej miestnosti. Niektoré si ju všimli a kývli jej hlavou na pozdrav, no vedela, že ani jedna nevstane a nepríde ju pobozkať zo strachu o svoje miesto. Všetky čakali, kým na ne príde rad. Nevedeli sa dočkať, kedy ich bábuška prijme, aby ju mohli prosiť o pomoc pri hľadaní partnera pre svoje deti. Miri sa oprela o naleštenú drevenú zárubňu. Zakrátko si ju stará mama všimne a uvedomí si, že už je veľa hodín. Ukončí stretnutia pre daný deň a Miri jej pomôže vyprevadiť ženy k dverám. Potom sa spolu usadia k večeri.

Babka v modrozelených šatách sedela na vysokej stoličke. Hrubý vrkoč šedivých vlasov jej spočíval na pleciah. Bola nízka a mohutná, sedela na stoličke na vysokých nohách s nohami vyloženými na farebne zladenej podnožke, vďaka čomu videla svojim návštevníckam rovno do očí. Práve držala šičku Katinku, mala vykrivenú chrbticu, a preto chodila zhrbená takmer do predklonu. Za bábuškou prišla kvôli svojmu synovi, obchodníkovi so zeleninou. „Je to dobrý chlapec,“ tvrdila Katinka. Miri vedela, že keď bábuška drží Katinku za ruky, znamená to, že začali len pred chvíľou. Preruší sedenie, ktoré sa ešte ani poriadne nezačalo.

„Nepije priveľa?“ spýtala sa bábuška.

„Občas.“ Ženy dobre vedeli, že musia hovoriť pravdu.

„Bije sa? Vyhľadáva pästné súboje?“

„Nikdy.“

„Dobre,“ zhodnotila babka. „Ešte niečo?“

„Hovoríeva mi príbehy o láske, o budúcnosti.“

„Vie, že nastanú lepšie časy. Možno nie tento rok, ale príde.“ Bábuška sa odmlčala, zdvihla pohľad, lebo vycítila Mirinu

prítomnosť. Vnučke kývla hlavou a naklonila sa ku Katinke. „Porozprávate mi o ňom zajtra ráno.“ Katinka si vydýchla. Pochopila, že to znamená, že bábuška sa jej synom bude zaoberať. Hrudník jej klesol, akoby dovtedy zadržovala dych.

„Ďakujem vám.“

Bábuška stisla Katinkine ruky. „Viac si povieme zajtra. To platí pre všetkých,“ oznámila a otočila sa smerom k ostatným ženám v miestnosti. Ozvalo sa šomranie. Niektoré tam čakali celé hodiny a nedostali sa na rad, aby mohli povedať, prečo prišli. Rabín vždy zostal tak dlho, ako bolo treba, ale bábuška nie. Jej klienti vedeli, že potrebuje spánok, aby si vyčistila hlavu a lepšie sa rozhodovala pri dohadzovaní, preto nikto nenamietal. Všetci s ňou chceli byť zadobre.

Než vošla Miri do miestnosti, aby vyprevadila ženy z domu, vo vchodových dverách sa zjavil Jurij. Počula ho, skôr než ho zazrela. Jednu nohu mal kratšiu ako druhú a kovový pliešok, ktorým nerovnosť kompenzoval, pri chôdzi škripal. Z vesty mu viseli zlaté hodinky a pohojdávali sa zo strany na stranu ako kyvadlo. Ešte si nezvliekol biely chirurgický plášť. „Jurij Chajmovič!“ zvolala Miri rozrušene a znepokojene. V nemocnici si zažehlali dobrú noc, čiže jeho nečakaný príchod značil, že sa stalo čosi zlé. Náhlivo k nemu podišla. Nestihol si ani sňať klobúk a Miri už vyzvedala: „Čo sa stalo? Prečo si prišiel?“

„Napokon to odsúhlasili,“ oznámil zadychčane. Tašku položil na zem a chytil Miri za ruky. Hľadeli si do očí. „Odišla si skoro. Po prvý raz.“ Zhlboka sa nadýchol a pokračoval: „Ak ten predavač rýb prežije do rána... Ostatní chirurgovia uznali, že máš pravdu. Jeho slezina musí von. A zhodli sa, že to urobíš ty. Budeš operovať – ty sama.“ Zrejme urobila krôčik vpred, lebo zrazu k sebe stáli ešte o čosi bližšie. Pobožkal ju na líce. „Povýšili ťa na chirurgičku.“

„Takže prežije?“

„Áno. Vďaka tebe.“

„Bolo by lepšie, keby sme to urobili teraz. Musíme ho operovať hneď.“ Správa Miri zaskočila. Slová sa z nej len tak sypali. „Stratí menej krvi. Bude mať väčšiu šancu na prežitie.“

„Vieš, že v operačných sálach na noc zaklápajú okenice. Nevideli by sme dobre.“ Prisunul sa tak blízko, až sa nohami dotýkal jej sukne. „Počula si ma? Povýšili ťa.“

„Posvietime si sviečkami. A plynovými lampami.“

„Nie,“ namietol a odkašľal si. „Miriam, je z teba chirurgička.“

Za ich chrchtami sa po dome rozliehala hlasitá vrava žien, ale po tejto správe sa Miri všetko zdalo vzdialené. „Chirurgička?“ spýtala sa. „Vieš to iste?“ Mnohí si z jej ambícií robili posmech. Však je len žena. Toľko ráz si už vypočula, že sa má svojho sna vzdať, až tým rečiam pomaly uverila a zmierila sa s tým, že navzdory výborným zručnostiam ju nikdy nepovýšia. Tak veľmi po tom túžila. Ako chirurgička by mohla konať ihneď, nemusela by si pýtať povolenie. Zachránila by omnoho viac pacientov. Musela sa chytiť stola, aby si udržala rovnováhu.

„Nehovoril by som ti to, ak by to nebolo isté. Zachrániš ho. Zajtra. Ty sama.“ usmial sa na ňu. Pocity prejavoval len zriedka. Naučil ju, že aby si lekár získal pacientovu dôveru, musí pôsobiť nezúčastnene. Akékoľvek správy oznamovať s neutrálnym výrazom v tvári. Nadovšetko sa jej páčilo, keď svoje pravidlo porušil kvôli nej. Zdalo sa jej, že vyzerá akosi mladšie, bezstarostnejšie. „Budem tam, pre prípad, že by si ma potrebovala. No operovať budeš sama.“

„Ako si ich presvedčil?“

„Nepočujete, doktor Rozen?“ zvolala bábuška. Z vchodových dverí mali výhľad priamo na ňu. Usalašená na vysokej stoličke sa tvárila napoly pobavene, napoly pobúrene. Koľko ráz už naňho zakričala? „Doktor Rozen, pýtala som sa, či by vám prekážalo, keby ste pozdravili aj ostatné ženy v dome.“

Jurij sa k nej otočil. „Isteže. Prepáčte.“ Vyzliekol si kabát, sňal si klobúk a vykročil k nej. Babkine klientky ustúpili, aby mohol